

**ISTORII
ALE
HOLOCAUSTULUI**

Traducere din limba engleză de
Florin Lobonț și Aleksandra-Nada Uroș

INSTITUTUL EUROPEAN
2016

Cuprins

Abrevieri / 7

Introducere. Către o istoriografie integrată a Holocaustului / 9

Capitolul 1 „Soluția finală”- proiect german sau european? / 21

Capitolul 2 Procesul decizional în context / 73

Capitolul 3 Holocaustul – produsul modernității? / 123

Capitolul 4 Știința rasei – temeiul concepției naziste despre lume? / 171

Capitolul 5 Genocidul, Holocaustul și istoria colonialismului / 215

Capitolul 6 Holocaustul ca expresie a culturii naziste / 257

Concluzie Coborând în abis / 297

Lecturi suplimentare / 303

Index / 315

Capitolul I

„Soluția Finală” Proiect german sau european?

Nu are prea mult sens încercarea de oferi
un sumar istoriografic al Holocaustului din Europa.
Marc Olivier Baruch¹

Introducere

Între 8 și 19 august 1941, o unitate *Sonderkommando* care lucra cu mili-
tienii ucraineni a ucis populația evreiască consistând din femei și bărbați din
Bila Ţerkva, un oraș aflat la 70 de kilometri de Kiev. Copiii acestora rămași în
urmă au fost închiși într-o clădire situată la marginea orașului. Dintre aceștia
majoritatea au fost uciși în 19 august, însă aproximativ 90 dintre ei au fost
omiși. La solicitarea capelanilor militari Ernst Tewes și Gerhard Wilczek către
locotenentul-colonel Helmuth Groscurth de a se ocupa de situația teribilă a
copiilor, aceștia din urmă au fost executați pe 22 august. Datorită faptului că
germanii nu s-au putut decide care dintre unitățile lor urma să-i execute, aceștia
au ordonat ucrainenilor să îndeplinească sarcina. În raportul său către von
Reichenau, Groscurth a observat că „Pentru ca o astfel de agonie barbară să fi
fost evitată, ar fi trebuit ca atât sugarii cât și copiii să fie eliminați imediat”.²

Pe 11 iunie 1942, Adolf Eichmann a informat oficialii SS responsabili
pentru Afaceri Evreiești din Bruxelles, Paris, și Haga că deportarea evreilor
avea să înceapă. Evreii deja adunați în lagărele de tranzit din Westerbork
(Olanda), Drancy (Franța), și Malines (Belgia) urmau să fie deportați începând
cu 15 iulie, 17 iulie, respectiv 4 august. Rezultatul a fost deportarea și uciderea

¹ Marc Olivier Baruch, „Perpetrator Networks and the Holocaust: The Spoliation of Jewish Property in France, 1940-1944”, în *Networks of Nazi Persecution: Bureaucracy, Business and the Organization of the Holocaust*, eds., Gerald D. Feldman și Wolfgang Seibel (New York: Berghahn, 2005), p. 190.

² Ernst Klee, Willi Dressen, și Volker Riess, eds., „Those Were the Days”: *The Holocaust as Seen by the Perpetrators and Bystanders* (Londra: Hamish Hamilton, 1991), pp. 138-54 (Groscurth, p. 151).

a aproximativ 75% dintre evreii olandezi la Auschwitz și Sobibor, a 25% dintre evreii francezi și a aproximativ 50% dintre evreii belgieni.³

În districtul Moghilev, evreii se aflau sub ocupația românească brutală însă dezorganizată și, asemenea celorlalți evrei din Transnistria (partea din Ucraina ocupată de români, situată între râurile Bug și Nistru), au suferit teribil. Urmează un fragment extras dintr-un raport scris de M. Katz, fost președinte al Comitetului Evreiesc din Moghilev:

În ghetoul din Halcineț oamenii au mâncat carcasa unui cal care fusese îngropat... Chiar și după ce autoritățile au turnat acid carbonic peste el, au continuat să-l mănânce. Le-am dat ceva bani, mâncare și îmbrăcăminte și i-am făcut să-mi promită că nu se mai ating de carcasă. I-am dus într-un sat din apropiere unde le-am plătit chiria în avans pe trei luni.

Evreii din Grabvitz trăiau într-o peșteră. A trebuit să-i duc în sat împotriva voinței lor. Nu voiau să se despartă de cele 700 de morminte ale celor dragi... Am întâlnit situații asemănătoare la Vinoi, Nemerci, Pasinca, Lucineț, Lucincic, Ozarineț, Vindiceni: peste tot oameni epuizați, uzați; unii dintre ei lucrau la ferme, alții la fabrica de tutun, însă majoritatea trăiau din cerșit.⁴

Aceștia erau norocoșii, evreii care nu fuseseră încă deportați peste Bug spre a fi împușcați de către germani.

La ora 4 dimineața, în data de 26 noiembrie 1942, polițiști norvegieni în civil au ridicat 532 de evrei din casele lor și i-au dus, în taxiuri negre, în portul din Oslo. Acolo aceștia din urmă au așteptat la rând până ce li s-a ordonat să se imbarce pe nava germană *Donau*, care i-a dus în Germania, de unde au fost deportați la Auschwitz în trenuri de marfă. Dintre aceștia doar nouă au supraviețuit și s-au întors în Norvegia la sfârșitul războiului. Majoritatea celorlalți au fost gazați în lagărul de exterminare imediat după sosire, la începutul lui decembrie 1942.⁵

Ce anume conectează aceste evenimente? Ele s-au petrecut în perioade diferite, în părți foarte diferite ale Europei. Fenomenul pe care îl numim Holocaust a fost în realitate o multitudine de evenimente separate, unite în

³ Maxime Steinberg, „The *Judenpolitik* in Belgium Within the West European Context: Comparative Observations”, în *Belgium and the Holocaust: Jews, Belgians, Germans*, ed. Dan Michman, ediția a doua (Ierusalim: Yad Vashem, 2000), pp. 202-203. Referitor la Belgia vezi, de asemenea, Jean-Philippe Schreiber, „Belgium and the Jews Under Nazi Rule: Beyond the Myths”, în *Nazi Europe and the Final Solution*, eds. David Bankier și Israel Gutman (Ierusalim: Yad Vashem, 2003), pp. 469-488.

⁴ Radu Ioanid, „*The Holocaust in Romania: The Destruction of Jews and Gypsies Under the Antonescu Regime, 1940-1944*” (Chicago: Ivan R. Dee, 2000), p. 204.

⁵ Arne Johan Vetlesen, *Evil and Human Agency: Understanding Collective Evildoing* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), p. xii.

Virtutea faptului că s-au petrecut datorită maniei naziste de ucidere a tuturor evreilor din Europa. După cum observa Saul Friedländer, „evenimentele pe care le numim Holocaust reprezintă o totalitate definită de însăși această convergență de elemente distincte”.⁶ Însă această realitate ridică multe întrebări: Cum a fost posibilă din punct de vedere logistic o asemenea operațiune la nivel continental? Cine a ajutat la realizarea ei? De ce? Acesta sunt întrebările tratate în acest capitol ce examinează măsura în care colaborarea de-a lungul și de-a latul Europei a contribuit la desfășurarea Holocaustului pe o scară care n-ar fi fost posibilă dacă germanii ar fi fost singurii implicați.

Ceea ce frapează imediat în descrierile de mai sus este faptul că în fiecare caz colaboratorii locali au jucat un rol important. Referitor la Belgia, de exemplu, Maxime Steinberg scrie următoarele: „Variabila germană nu poate determina singură parametrul care a cauzat acel aspect al ocupației [adică politica față de evrei]: evreii înșiși și societatea belgiană în cadrul căreia „Soluția Finală” a fost aplicată trebuie de asemenea incluse printre numeroasele variabile ale aceluși eveniment”.⁷ În acest capitol voi demonstra că Holocaustul a reprezentat în realitate o serie de „Holocausturi”, înfăptuite uneori fără supervizare sau presiuni semnificative din partea germanilor; de asemenea, voi examina motivele pentru care atât de mulți europeni au sprijinit obiectivele nazismului și, în multe cazuri, au participat direct la Holocaust. Chiar dacă acceptăm adagiul „fără Hitler, n-ar fi existat Holocaust” și, drept urmare, că „fără germani, n-ar fi existat Holocaustul”, nu este adevărat că germanii au fost o națiune de un antisemitism exterminator unic.⁸ Multe izbucniri de violență împotriva evreilor s-au desfășurat sub protecția nazistă, însă odată ce „Holocaustul” este privit ca un termen umbrelă și nu ca un proiect monolitic micro-gestionat, putem observa gradul șocant de colaborare și inițiativă antisemită din Europa ocupată.

La mijlocul anilor '90, *Wehrmachtausstellung* (Expoziția „Crimele Wehrmacht-ului) a călătorit prin Germania și Austria, dezvăluind participarea totală a numeroși soldați de rând la crimele comise de regimul nazist. Cu toate că istoricii erau conștienți de foarte mult timp că trupele SS nu erau singurele

⁶ Saul Friedländer, *The Years of Extermination: Nazi Germany and the Jews 1939-1945* (Londra: Harper Collins, 2007), p. xv.

⁷ Steinberg, „The *Judenpolitik* in Belgium”, p. 200.

⁸ Daniel Jonah Goldhagen a argumentat în *Hitler's Willing Executioners: Ordinary Germans and the Holocaust* (Londra: Little, Brown and Company, 1996). Pentru analize, vezi Ruth Bettina Birn, „Revisiting the Holocaust”, în *The Historical Journal*, 40, 1 (1997), pp. 195-215; Christopher R. Browning, „Daniel Goldhagen's Willing Executioners”, în *History & Memory*, 8, 1 (1996), pp. 88-109; A. Dirk Moses, „Structures and Agency in the Holocaust: Daniel J. Goldhagen and His Critics”, în *History and Theory*, 37, 2 (1998), pp. 194-219.

responsabile de masacrul civililor, mitul „Wehrmachtului curat” a continuat să predomine în Germania, și nu doar în cercurile de extremă dreapta. Muzeografii au făcut mari eforturi de căutare a fotografiilor, pe care adesea le-au găsit în buzunarele unor uniforme ce atârnavă în poduri și pivnițe de zeci de ani.⁹ Având în vedere că reala amploare a participării germane la uciderea în masă este acum clară,¹⁰ a venit vremea să dezvăluim adevărata natură a colaborării europene. Acest lucru este posibil datorită numeroaselor studii regionale privind Holocaustul care au fost publicate începând cu sfârșitul Războiului Rece, odată cu deschiderea arhivelor din fosta Europă de Est comunistă.

Deschiderea acestor arhive a însemnat că istoricii și-au concentrat atenția în principal asupra colaborării și administrației locale din Europa de Est. Este de notorietate afirmația multora dintre supraviețuitorii Holocaustului din această regiune, că vecinii (fie ei ucrainenii, polonezii, lituanienii, sau alții) erau „mai răi decât germanii”.¹¹ Această aserțiune, deși ușor de înțeles din punct de vedere emoțional – faptul că atacatorii sunt oamenii pe care îi cunoști trebuie să fie mai șocantă decât experiența brutalității unei forțe invadatoare, o situație

⁹ Hannes Heer, Walter Manoschek, Alexander Pollak, și Ruth Wodak, eds., *The Discursive Construction of History: Remembering the Wehrmacht's War of Annihilation* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2008); Klaus-Michael Mallmann, Volker Rieß, și Wolfram Pyta, eds., *Deutscher Osten 1939-1945: Der Weltanschauungskrieg in Photos und Texten* (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2003); Daniel Uziel, „Wehrmacht Propaganda Troops and the Jews”, *YYS*, 29 (2001), pp. 27-63; Hannes Heer și Klaus Naumann, eds., *War of Extermination: The German Military in World War II, 1941-1944* (New York: Berghahn, 2000); Hannes Heer, *Tote Zonen: Die deutsche Wehrmacht an der Ostfront* (Hamburg: Hamburger Edition, 1999); Hamburg Institute for Social Research, eds., *The German Army and Genocide: Crimes Against Prisoners, Jews, and Other Civilians, 1939-1944* (New York: New Press, 1999); Walter Manoschek, ed., *Die Wehrmacht im Rassenkrieg: Der Vernichtungskrieg hinter der Front* (Vienna: Picus, 1996).

¹⁰ Mark Mazower, *Hitler's Empire: Nazi Rule in Occupied Europe* (Londra: Allen Lane, 2008), p. 10; Peter Fritzsche, *Life and Death in the Third Reich* (Cambridge MA: The Belknap Press of Harvard University Press, 2008), p. 159, 184 și 199-200; Edward B. Westermann, *Hitler's Police Battalions: Enforcing Racial War in the East* (Lawrence: University Press of Kansas, 2005); Jürgen Matthäus, „What about the „Ordinary Men”? The German Order Police and the Holocaust in the Occupied Soviet Union”, *HGS*, 10, 2 (1996), pp. 134-150; Hannes Heer, „Killing Fields: The Wehrmacht and the Holocaust in Belorussia, 1941-1942”, în *HGS*, 11, 1 (1997), pp. 79-101; Norman Naimark, „War and Genocide on the Eastern Front”, în *Contemporary European History*, 16, 4 (2007), pp. 259-274; Dieter Pohl, *Die Herrschaft der Wehrmacht: Deutsche Militärbesatzung und einheimische Bevölkerung in der Sowjetunion, 1941-1944* (München: R. Oldenbourg, 2008).

¹¹ Vezi, de exemplu, Daniel Mendelsohn, *The Lost: A Search for Six Million* (Londra: Harper Perennial, 2008).

care poate fi mai degrabă înțeleasă ca „ceea ce se întâmplă în timpul războiului” – nu este confirmată prin date. Cu toate acestea, a devenit clar că uciderea evreilor din Europa de Est ar fi fost cu mult mai anevoioasă dacă germanii nu ar fi primit ajutorul localnicilor. Însă același lucru este adevărat și în cazul Europei de Vest, și este important să se renunțe la stereotipuri despre „primivitatea”, sau „superstiția” est-europeană, având în vedere că o colaborare mai sistematică, desfășurată la nivel de stat, s-a petrecut în Franța, Norvegia, sau în Țările de Jos.

În anii '30 ai secolului trecut, ascensiunea nazistă nu era un fenomen fără corespondent. Aproape fiecare stat european renunța la democrație – care era oricum impusă după Primul Război Mondial în multe țări – în favoarea autoritarismului de un tip sau altul. Excepțiile, precum Marea Britanie, Țările Scandinave, Franța, Elveția și Cehoslovacia, aveau mișcări fasciste autohtone, unele mai amenințătoare pentru ordinea existentă decât altele.¹² Toate acestea erau încriminate de către puterile fasciste ca ineficiente, acestea din urmă dorind înlocuirea lor grabnică. Iar în timpul războiului nazismul se prezenta drept mai mult decât o putere de ocupație mânăată de vise naționaliste de expansiune teritorială; mai curând, pretindeau ideologii nazismului, acesta va depăși limitele statului-națiune și va apăra civilizația europeană în fața amenințării bolșevice, unificând astfel Europa pe temeiul unei viziuni de unitate rasială și de integrare economică. Nazismul, cu alte cuvinte, a fost un fenomen transnațional, deoarece în toate țările europene, atât în cele ocupate cât și în cele neocupate, au existat segmente de populație (adesea destul de mici, însă influente) care au simpatizat cu obiectivele naziste. Atunci când a venit vorba de înlăturarea „decadenței” liberalismului secolului al XIX-lea și al începutului secolului XX, a culturii politice decadente cu elitismul său *Herrenklub* și a sferei culturale emasculate, cu sărbătorirea licenței sale artistice și sexuale, anumite grupări din Europa erau pregătite să se alătore naziștilor. Acest lucru a fost demonstrat ca adevărat chiar și pentru zone considerate multă vreme excepții, precum Slovenia.¹³ De la naționaliștii conservatori până la fasciștii radicali, nazismul părea să ofere o

¹² Pentru exemple mai puțin cunoscute, vezi: P. F. Sugar, ed., *Native Fascism in the Successor States, 1918-1945* (Santa Barbara: ABC Clio, 1971); Herman Kopecek, „Zusammenarbeit and spoluprace: Sudeten-German-Czech Cooperation in Interwar Czechoslovakia”, în *Nationalities Papers*, 24, 1 (1996), pp. 63-78; David Kelly, „The Would-Be Führer: General Radola Gajda of Czechoslovakia”, în *Journal of Slavic Military Studies*, 12, 3 (1999), pp. 163-177; Beat Glaus, *Die Nationale Front: Eine Schweizer faschistische Bewegung, 1930-1940* (Zürich: Benziger, 1969).

¹³ Gregor Joseph Kranjc, „Obligatory Hatred? Antisemitic Propaganda and the Slovene Anti-Communist Camp”, în *East European Jewish Affairs*, 37, 2 (2007), pp. 189-216. Privind popularitatea naziștilor, vezi Peter Fritzsche, *Germans into Nazis* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1998).